ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ο μεγαλοπρεπής ναός της Αγίας Σοφίας

Ο καθεδρικός ναός της Αγίας Σοφίας είναι η μεγαλύτερη και πιο μεγαλόπρεπης εκκλησία στην εντός των τειχών Λευκωσία, καθώς και η σημαντικότερη φράγκικη κατασκευή στο νησί, με το σχέδιο και το διάκοσμό της να αντικατοπτρίζουν την ιστορία της μεσαιωνικής Κύπρου. Αντίθετα από την κοινή αντίληψη, ο ναός δεν είναι αφιερωμένος σε κάποιαν Αγία με το όνομα Σοφία, αλλά στην Αγία του θεού Σοφία, στην οποία είναι αφιερωμένες και οι ομώνυμες εκκλησίες στην Κωνσταντινούπολη, τη Σόφια, το Κίεβο, το Νόβγκοροντ, την Τραπεζούντα, τη Νίκαια, τη θεσσαλονίκη και το Στρόβολο. ΓΡΑΦΕΙ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ-ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΤΖΗΛΥΡΑΣ

Στο χώρο της Αγίας Σοφίας υπήρχε παλαιότερα βυζαντινή εκκλησία, η οποία κτίστηκε στη θέση ρωμαϊκού ναού. Μετά την άφιξη των Λουζινιανών το 1192, την αποκλειστική χρήση του ναού απόκτησε η Λατινική Εκκλησία. Το 1209, ο Αρχιεπίσκοπος Thierry προσκάλεσε την Alix de Champagne, μετέπειτα σύζυγο του Βασιλιά Ερρίκου Α΄, για να καταθέσει το θεμέλιο λίθο του σημερινού ναού, που κτίστηκε πάνω από το βυζαντινό. Την περίοδο 1217-1250 εντάθηκαν οι προσπάθειες εξασφάλισης οικονομικών πόρων για την ανέγερση του ναού από τον Αρχιεπίσκοπο Eustorge de Montaigu. Οι καλλιτέχνες που συνόδευαν το Βασιλιά της Γαλλίας Λουδοβίκο Θ΄, κατά την επίσκεψή του μεταξύ 1248-1249, φαίνεται ότι εργάστηκαν επίσης για τα σχέδια και το διάκοσμο της εκκλησίας.

Ο ναός υπέστη ζημιές από σεισμούς (1222, 1267, 1303) και από την επιδρομή των Λογγοβάρδων (1232). Επί Αρχιεπισκόπου Ugo di Faciano (1251-1261), εδώ άρχισαν να εκκλησιάζονται οι Ελληνορθόδοξοι που ακολουθούσαν το λατινικό τυπικό, ενώ επίσημα ορίστηκε ως καθεδρικός ναός με την Bulla Cypria το 1260. Ο Αρχιεπίσκοπος Giovanni del Conte (1312-1332) φρόντισε για τον τελικό γοτθικό χαρακτήρα του ναού, με έντονες επιρροές από τη Notre Dame του Παρισιού και το Αββαείο του Pontigny, την επιβλητική πρόσοψη και την οροφή, χρώματος βαθύ μπλε με χρυσά αστέρια. Υπάρχουν 5 παρεκ-

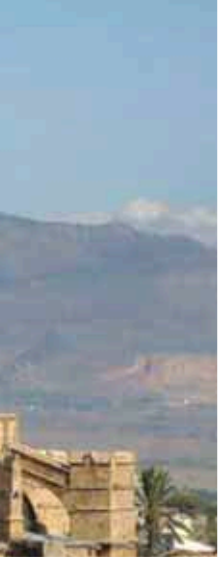

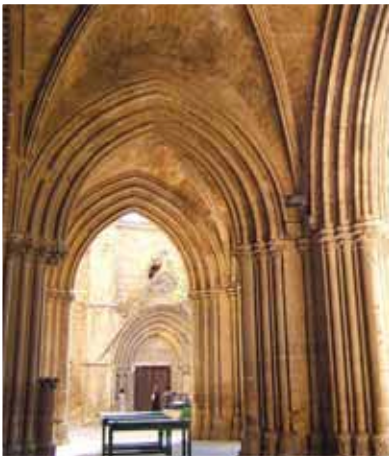

κλήσια: στα βόρεια το διπλό παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου, ενώ στα νότια τα παρεκκλήσια των Κυριών, του Αγίου Φραγκίσκου και του Αγίου Θωμά του Ακινάτη.

Στέψη Βασιλέων

Το 1324, ο νέος Βασιλιάς, Ούγος Δ΄, στέφεται στον καθεδρικό ναό της Αγίας Σοφίας. Έκτοτε, οι Λουζινιανοί στέφονταν Βασιλείς της Κύπρου στην Αγία Σοφία και στη συνέχεια Βασιλείς της Ιερουσαλήμ στον καθεδρικό ναό του Αγίου Νικολάου της Αμμοχώστου. Ο καθαγιασμός του ναού έγινε στις 4 Νοεμβρίου 1326. Το 1347 ο Πάπας Κλήμης Δ΄ εξέδωσε Βούλα για επισκευή και αποπεράτωση του ναού, ωστόσο συνέχισε η σταδιακή οικοδόμησή του, χωρίς ποτέ να ολοκληρωθεί, για περισσότερο από έναν αιώνα. Η Αγία Σοφία κτίστηκε εξ ολοκλήρου από πουρόπετρα του Πενταδακτύλου, ενώ για το διάκοσμο χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο από παλαιότερα οικοδομήματα της πόλης. Ο περίτεχνος γλυπτός διάκοσμος, έργο ντόπιων τεχνιτών, απεικονίζει εκκλησιαστικές, βιβλικές και βασιλικές μορφές. Το όλο οικοδόμημα ήταν ο μεγαλύτερος λατινικός ναός του Λεβάντε, με διαστάσεις σε μέτρα 66 (μήκος) x 24,5 (πλάτος) x 21 (ύψος). Στηρίζεται από 16 κολώνες, τέσσερις εκ των οποίων πιστεύεται ότι μεταφέρθηκαν από τη Σαλαμίνα.

Η Αγία Σοφία υπήρξε μάρτυρας των ιστορικών στιγ-

Η Αγία Σοφία κτίστηκε εξ ολοκλήρου από πουρόπετρα του Πενταδακτύλου, ενώ για το διάκοσμο χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο από παλαιότερα οικοδομήματα της πόλης

μών της Λευκωσίας: το Νοέμβριο του 1330, εκεί κατέφυγε ο λαός της πρωτεύουσας για να γλυτώσει από τη μεγάλη πλημμύρα του Πεδιαίου· το 1359, οι Ελληνορθόδοξοι προσπάθησαν να πυρπολήσουν τις θύρες της Αγίας Σοφίας, καθώς ο λεγάτος του Πάπα περιμάζεψε τους ελληνορθόδοξους ιερείς στο ναό και προσπάθησε να τους επιβάλει την υποταγή στη Λατινική Εκκλησία· το 1374, οι επιδρομείς Γενουάτες έκαψαν και λεηλάτησαν την Αγία Σοφία· εδώ, το 1396, ο Ιάκωβος Α΄ στέφθηκε Βασιλιάς της Αρμενίας· το 1426, οι Μαμελούκοι της Αιγύπτου κατέστρεψαν μέρος της Αγίας Σοφίας, την οποία επιδιόρθωσε ο Ιωάννης ο Β΄ για τη στέψη του το 1432· το 1491, 1547 και 1735, μέρος του ναού υπέστη ζημιές από σεισμούς.

Προσθήκες και αναστήλωση

Κατά το 14ο αιώνα κτίστηκε το διώροφο Chapter House (Διασκεπτήριο κληρικών) στα νοτιοανατολικά του ναού, που το χρησιμοποιούσαν οι Λατίνοι ιερείς για τις διάφορες συγκεντρώσεις τους. Το 15ο αιώνα, στα νοτιοδυτικά της Αγίας Σοφίας ανεγέρθηκε ο ναός της Παναγίας της Οδηγήτριας, ο οποίος κατά τη Λατινοκρατία ήταν ο ελληνορθόδοξος καθεδρικός ναός· επί Τουρκοκρατίας μετατράπηκε σε αγορά (το γνωστό Μπετεστάν), ενώ κατά την Αγγλοκρατία χρησιμοποιούταν ως αποθήκη σιταριού. Στα βόρεια της Αγίας Σοφίας ανεγέρθηκε η Λατινική Αρχιεπισκοπή περί το 1250 και ξανά το 1329· οι Οθωμανοί κατακτητές ξανάκτισαν τους πάνω ορόφους για χρήση ως οικία του Αρχικαδή.

Το 1564-1565 έγινε μια γενική αναστήλωση του ναού. Ενώ σε σχέση με τα φραγκικά τείχη της Λευκωσίας βρισκόταν στο βόρειο μέρος της πόλης (που τότε χωριζόταν από τον ποταμό Πεδιαίο, του οποίου το ρου άλλαξαν οι Βενετοί το 1567), με την οικοδόμηση των ενετικών τειχών η Αγία Σοφία βρέθηκε σχεδόν στο κέντρο. Ωστόσο, η αίγλη της δεν διήρκεσε πολύ, αφού στις 22 Ιουλίου 1570 εμφανίστηκε από τους λόφους της Αγίας Μαρίνας, του Αγίου Γεωργίου και της Μάνιας ο πάνοπλος και πολυάριθμος οθωμανικός στρατός υπό τη διοίκηση του Πιαλέ Πασιά. Παρά τη σκληρή αντίσταση των υπερασπιστών της πόλης, οι Οθωμανοί πολιορκητές απέκοψαν την παροχή νερού της τάφρου, προσέγγισαν τα τείχη και ανήγειραν πρόχειρες κατασκευές. Το μεσημέρι της 9ης Σεπτεμβρίου 1570, ένας Τούρκος μπαϊρακτάρης ανέβηκε στον προμαχώνα Κωστάντζα, ακολουθούμενος από πολλούς γενίτσαρους: η πόλις εάλω! Για την ιστορία, ο σημαιοφόρος σκοτώθηκε επιτόπου και στη μνήμη του ανεγέρθηκε το γνωστό τέμενος του Μπαϊρακτάρη.

Σφαγή και λεηλασία

Οι πορθητές της πόλης επιδόθηκαν σε ένα ανελέητο μακελειό, κατασφάζοντας όσους έβρισκαν στο διάβα τους και αιχμαλωτίζοντας αρκετούς. Ολόκληρος ο πληθυσμός που είχε συγκεντρωθεί στον καθεδρικό ναό της Αγίας Σοφίας σφαγιάστηκε, αφού οι κατακτητές κατάφεραν να σπάσουν τις μανταλωμένες θύρες της. Μετά από 7 ημέρες λεηλασιών και 20.000 νεκρούς, άρχισε ο εξοθωμανισμός της πόλης. Την Παρασκευή, 15 Αυγούστου 1570, ο Λαλά Μουσταφά Πασιάς προσευχήθηκε στο ναό και τον ονόμασαν τέμενος Αγίας Σοφίας. Ο εσωτερικός διάκοσμος καταστράφηκε (θεωρούμενος προσβολή για το Ισλάμ), το εσωτερικό βάφτηκε λευκό και οι μεσαιωνικές ταφόπλακες χρησιμοποιήθηκαν για δάπεδο, το οποίο καλύφθηκε με ένα τεράστιο χαλί. Το 1571, προστέθηκαν στα ατελή καμπαναριά οι δίδυμοι μιναρέδες, ύψους 49 μέτρων, ενώ στην αυλή ανεγέρθηκε μια μεγάλη κρήνη κάθαρσης. Την ίδια εποχή κτίστηκε και ένα μιχράπ (δείκτης της Μέκκας) στη θέση του παρεκκλησιού του Αγίου Φραγκίσκου.

Μετατροπή σε τέμενος

Η είσοδος στην Αγία Σοφία απαγορευόταν για όλους τους Χριστιανούς μέχρι και τις αρχές του 19ου αιώνα. Το 1873, στα ανατολικά του ναού κατασκευάστηκε η θύρα Αζιζιέ, με το μονόγραμμα του Σουλτάνου Αμπντούλ Αζίζ, ενώ το 1903 έγινε ανακαίνιση από το Εβκάφ και συντήρηση μεταξύ 1947-1951. Παλαιότερα, ο μουεζίνης ανέβαινε καθημερινά τα 170 σκαλοπάτια του μιναρέ για να καλέσει τους Μουσουλμάνους πιστούς σε προσευχή πέντε φορές την ημέρα, μέχρι που από τις 12 Μαΐου 1949 το «Αλλάχ ακμπάρ» άρχισε να μεταδίδεται από μεγάφωνα. Στις 13 Αυγούστου 1954 ο Μουφτής ανακοίνωσε την αλλαγή του ονόματος της Αγίας Σοφίας σε τέμενος Σελιμιέ, προς τιμήν του Σουλτάνου Σελίμ Β΄ (1566-1574), επί της εποχής του οποίου οι Οθωμανοί κατέλαβαν την Κύπρο.

Κατά τα αιματηρά γεγονότα της τουρκοκυπριακής ανταρσίας 1963-1964, η Αγία Σοφία βρέθηκε στο βόρειο τμήμα της πόλης, το οποίο ελεγχόταν από τους Τουρκοκύπριους εξτρεμιστές. Με την τουρκική εισβολή της 20ής Ιουλίου 1974 βρέθηκε πλέον κάτω από τον έλεγχο της Άγκυρας και έκτοτε στενάζει υπό τους Αττίλες και την τουρκική σημαία και την ψευδοσημαία που ανεμίζουν στην είσοδό της. Μαζί με το κτίριο Μαγκλή (Πύργος Σιακόλα), θεωρείται ακόμη το υψηλότερο οικοδόμημα της πρωτεύουσας και δεσπόζει του τοπίου της ημικατεχόμενης Λευκωσίας.

Το ψηλότερο κτίριο στην εντός των τειχών πόλη

Το υψηλότερο οικοδόμημα της εντός των τειχών Λευκωσίας αναφέρεται από όλους τους περιηγητές και ξεχωρίζει στα σχέδια και τις γκραβούρες τους. Τοποθετημένη στο επίκεντρο του λευκωσιάτικου παζαριού και όντας το μεγαλύτερο και σημαντικότερο μωαμεθανικό κέντρο λατρείας, γύρω από την Αγία Σοφία κατοικούσε η οθωμανική αριστοκρατία και η ομώνυμη ενορία ήταν η μεγαλύτερη από τις ενορίες της πόλης. Στα δυτικά της εκκλησίας κτίστηκε ένα μεντρεσσέ (θεολογική σχολή), που το 1829 ξανακτίστηκε ως βιβλιοθήκη με τους χαρακτηριστικούς λευκούς τρούλλους, με εντολή του Σουλτάνου Μαχμούτ Β΄. Πιο ανατολικά βρίσκεται το Μουσείο του Τζέφρυ, γνωστό και ως Lapidary Museum (Μουσείο αρχιτεκτονικών μελών), ένα χαριτωμένο κτίριο του 15ου αιώνα.